

قرآن کریم کتابی آسمانی، وحی منزل، کلام خدا و راهنمای مؤمنان است. این کتاب آن قدر با عظمت و ارزشمند است. که آخرین پیامبر عهده دار تفسیر و تبیین آن شد و پس از وی اهل بیت علیهم السلام که عدل قرآن معرفی شده‌اند، عهده دار چنین امر مهمی شدند. امام رضا علیه السلام که یکی از همان مفسران واقعی قرآن بود، در طول زندگی پر برکتش عنایت بسیار ویژه‌ای به این راهنمای بزرگ داشته و علاوه بر استفاده‌ای که در بعد شخصی و فردی از آن داشته در ابعاد دیگر نیز بهره‌های فراوانی از این کتاب گرفته و به دیگران انتقال داده است. این نوشتار به ترسیم گوشه‌ای از سیمای قرآنی آن بزرگوار می‌پردازد.

۶۲۴۳

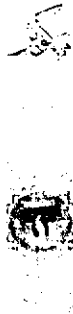
قرآن در زندگی امام رضا علیه السلام

عشق فراوان امام رضا علیه السلام به کتاب خدا او را بسر آن داشت تا نخست در زندگی فردی‌اش از آن بهره ببرد. نه زمان برای او مطرح بود و نه مکان و نه روز و شب که موارد زیر بهترین گواه این مدعا است:

هر سه روز یک بار ختم قرآن

ابوذکوان عشق زائد الوصف امام رضا علیه السلام به قرآن کریم را این چنین توصیف کرده است:

حضرت هر سه روز یک بار قرآن را ختم می‌کرد و و آنگاه می فرمود: اگر می‌خواستم زودتر از سه روز آن را به پایان برسانم، می‌توانستم «اما نخواستم چنین کنم.» زیرا در موقع تلاوت به هر آیه که می‌رسیدم در

آن فکر و اندیشه می‌کردم که درباره چه چیزی و در چه زمانی نازل شده است. بدین جهت در هر سه روز یک بار قرآن را به پایان می‌رسانم.^۱

قرائت قرآن در بستر خواب

عشق فراوان امام رضا^{علیه السلام} به این کتاب آسمانی او را بر آن داشت تا علاوه بر روز، در شب نیز قرآن بخواند و حتی آیات زیادی را در آستانه خواب و در رختخواب تلاوت می‌کرد.

رجاء بن ابی الضحاک که گزارشی از سفر امام داده چنین گوید:

امام به هنگام خواب در رختخواب خویش فراوان قرآن می‌خواند و هرگاه به آیه‌ای می‌رسید که در آن یادی از بهشت یا جهنم آمده بود، گریه می‌کرد و از خداوند بهشت را درخواست می‌نموده و از آتش جهنم به او پناه می‌برد.^۲

هزار ختم قرآن در یک پیراهن

شیخ طوسی در کتاب امالی به سند خود از علی بن علی فرزند برادر دعیل خزاعی نقل کرده که در سال ۱۹۸ ق. همراه برادر دعیل خدمت امام رضا^{علیه السلام} رسیدیم و تا پایان سال ۲۰۰ ق. در محضرش اقامت داشتیم و سپس به قم رفتیم. بعد از آن که امام رضا^{علیه السلام} به برادر دعیل پیراهن پشمینه سبز رنگی به همراه انگشتری که نگینش عقیق بود، هدیه کرد، همچنین به او درهم‌هایی که نام آن

حضرت بر آن نقش بسته بود، مرحمت نمود و به او فرمود: ای دعیل به قم برو که در آنجا سود و بهره خواهی یافت. و به او یادآور شد: از این پیراهن به خوبی محافظت کن که من در این پیراهن هزار شب هزار رکعت نماز خوانده‌ام و هزار مرتبه قرآن را در آن ختم کرده‌ام.^۳

قرائت سوره گوناگون در نماز

امام رضا^{علیه السلام} در نمازهای واجب و مستحب در شب و روز از سوره‌های متنوع و گوناگونی استفاده می‌فرمود و قرائت می‌کرد. رجاء بن ابی الضحاک که در سفر امام از مدینه تا مرو همراه آن حضرت بوده، در گزارشی مفصل به این مسأله اشاره کرده است:

امام رضا^{علیه السلام} در اول ظهر شش رکعت نماز مستحبی می‌خواند که پس از سوره حمد سوره‌های یا ایها الکافرون و قل هو الله احد را می‌خواند و در دور رکعتی که پس از نماز جعفر طیار می‌خواند از سوره‌های ملک و هل اتی استفاده می‌کرد. و همچنین در رکعت وتر سوره‌های قل أعوذ برب الفلق و قل أعوذ برب الناس را تلاوت می‌کرد.

و در نمازهای واجب خود پس از سوره حمد از سوره‌های انا انزلناه فی لیلۃ القدر و همچنین در ظهر جمعه سوره جمعه و سوره منافقین و در نماز عشاء در شب جمعه سوره سیح و در نماز صبح روز دو شنبه و پنج شنبه

در رکعت دوم پس از حمد سوره غاشیه را تلاوت می‌فرمود.^۴

۲. اذکار امام پس از تلاوت برخی سوره‌ها

محدثان و راویان حدیث نقل کرده‌اند که امام رضا^{علیه السلام} پس از تلاوت برخی آیات قرآنی و یا در پایان برخی از سوره‌های قرآن به طور آهسته یا بلند جملاتی را بر زبان جاری می‌کردند که بخشی از آنها را رجاء بن ابی الضحاک برای ما نقل کرده است.

وی می‌گوید: امام رضا^{علیه السلام} در تمام نمازهای خود در شبانه روز بسم الله الرحمن الرحیم را بلند می‌گفت و هرگاه آیه قل هو الله احد را تلاوت می‌کرد، پس از آن آهسته می‌گفت: الله احد و هرگاه سوره توحید را به پایان می‌رساند سه مرتبه می‌فرمود: كذلك الله ربنا.

و اگر سوره جحد را می‌خواند آهسته می‌فرمود: یا ایها الکافرون، و وقتی از تلاوت سوره فارغ می‌شد می‌فرمود: ربی الله و دینی الاسلام.

و هرگاه سوره والتین والذیتون را تلاوت می‌کرد در پایان می‌فرمود: بلی و انا علی ذلک من الشاهدین. و هرگاه سوره لاقسم بیوم القیامة را تلاوت می‌کرد در پایان می‌فرمود: سبحانک اللهم بلی. و به هنگام تلاوت سوره جمعه می‌فرمود: قل ما عند الله

۵۲۴۵

خیر من الله و من التجارة للذین اتقوا والله خیر الرازقین.

و هرگاه از سوره حمد فارغ می‌شد می‌فرمود: الحمد لله رب العالمین، و اگر سوره سیح اسم ربک الأعلى. و نیز اگر به آیه یا ایها الذین آمنوا می‌رسید، آهسته می‌فرمود: لیبک اللهم.^۵

۳. تکیه گاه کلام امام رضا^{علیه السلام}

امام رضا^{علیه السلام} در تمام زمینها و مسائل دینی و علمی و عقیدتی و فقهی از این کتاب آسمانی و این منبع پر فیض الهی کاملاً بهره می‌برد. و در هر سخن یا بیان به کلام الله مجید تکیه کند. صدوق در امالی از ابوذکوان از ابراهیم بن ابی‌العباس نقل کرده که می‌گفت: ندیدم چیزی را از امام رضا^{علیه السلام} بپرسند که جوابش را نداند؛ بلکه جواب همه چیز را می‌دانست و نیز دانتر از او به زمان خویش را هرگز مشاهده نکردم.

مأمون پیوسته با پرسشهای گوناگون خود امام را می‌آزمود. اما ایشان به همه پرسشهای وی جواب می‌داد. تمام گفته‌های امام رضا^{علیه السلام} و پاسخ‌های وی برگرفته از قرآن کریم بود.

قرآن در زندگی امام رضا^{علیه السلام}

قرآن کریم در بین مسلمانان آنقدر رفیع است که هیچ کس نمی‌تواند در برابر آن بی‌اهمیت باشد چه رسد به مقام منبع امامت که خود حافظ دین و حامی کتاب خداست.

۵۲۴۴

امام رضا^{علیه السلام} در ابعاد گوناگون از جمله بعد اجتماعی به رهنمودهای قرآن عنایت داشته‌اند: حضرت از احاد ملت اسلامی خواسته تا اهمیت بیشتری به قرآن کریم داده و موارد زیر را در زندگی خود اعمال کنند.

اهتمام به قرآن

امام رضا^{علیه السلام} با سفارش به یاران خود از جمله ریان به وی فرمود: کلام الله لا تجاوزه و لا تطلبوا الهدی فی غیره فتضلوا؛ قرآن سخن خداست، از مرز او تجاوز نکنید و هدایت را جز در پرتو قرآن نجوید و در غیر این صورت گمراه خواهید شد.^۷

تلاوت کتاب خدا

شیخ صدوق در کتاب عیون اخبار الرضا به سند خود از حضرت امام رضا^{علیه السلام} از پدران خود از رسول خدا نقل کرده که پیامبر^{صلی الله علیه و آله} فرمود: شش چیز از مروت و جوانمردی است، سه کار در حضر و سه نوع رفتار در سفر. اما در وطن، اول، تلاوت کلام الله مجید؛ و دوم، آباد کردن مساجد؛ و سوم، اتحاد برادران در راه خدمت به جامعه. و اما آن سه امر که در سفر است: اول، زاد و توشه را بی دریغ در اختیار همسفران گذاشتن؛ و دوم، حسن خلق؛ و سوم، مزاج و شوخی بدون آمیختن با هیبت.^۸

قرائت قرآن با صوت و ترتیل

قرآن زیبا است و هرچه به زیبایی اش کمک کند، بسیار پسندیده است. از جمله این که قرآن را باید با صدای رسا و صوت حسن قرائت نمود.

امام رضا^{علیه السلام} از پدران اش از رسول خدا^{صلی الله علیه و آله} نقل می‌کند: حستوا القرآن بأصواتکم، فان الصوت الحسن یزید القرآن حسناً؛ قرآن را با صوت نیکو زینت دهید، زیرا که صدای نیکو بر زیبایی قرآن می‌افزاید.

قرائت قرآن در ماه رمضان

محدث نوری از کتاب فقه الرضا در باب روزه آورده است که امام رضا^{علیه السلام} فرمود: و أكثر فی هذا الشهر المبارک من قراءة القرآن والصلاة علی رسول الله^{صلی الله علیه و آله}؛ در این ماه شریف قرآن زیاد بخوان و قرآوان بر رسول خدا صلوات و درود بفرست.^۹

همچنین از پدران خود از علی^{علیه السلام} از رسول خدا نقل می‌کند که فرمود: من تلافیه (شهر رمضان) آیه من القرآن، کان له مثل أجر من ختم القرآن فی غیره من الشهور؛ کسی که یک آیه از قرآن در ماه رمضان بخواند مانند یک ختم قرآن است در ماه‌های دیگر.^{۱۰}

ختم قرآن در مکه مکرمه

علامه محدث نوری در کتاب مستدرک آورده که در برخی از نسخه‌های فقه رضوی از امام رضا^{علیه السلام} آمده است که فرمود: فیان قدرت أن لا تخرج من مکه حتی تختم

القرآن فافعل فإنه یتحب؛ اگر می‌توانی از مکه خارج نشوی تا قرآن را در آنجا ختم کنی، این کار را انجام بده؛ زیرا بسیار شایسته است. و این کار، یکی از مستحبات می‌باشد.^{۱۱}

۲. رهنمودهای اخلاقی

امام رضا^{علیه السلام} با الهام از کتاب خدا، درسهای اخلاقی خود را برای جامعه اسلام بویژه به منتسبان به اهل بیت بیان می‌فرمود. امام^{علیه السلام} با بیان آیات مربوطه به دیگران گوش‌زد می‌کرد که هرگز انتساب به پیامبر یا امام بدون توجه به عمل و پیروی از خدا باعث نجات انسان نخواهد بود. فریب برخی از گفتارها را نخورده و راه صلاح را در پیش گیرند.

گفت و گو با زید بن موسی

صدوق در عیون به سند خود از یاسر خادم نقل کرده: در زمانی که امام رضا^{علیه السلام} در خراسان بود برادرش زید بن موسی در مدینه شورش کرد و دست به آتش‌سوزی و ویرانی و کشتار زد. بدین جهت او را زیدالنار می‌گفتند.

مأمون عباسی دستور جلب او را صادر کرده بدین جهت زید را اسیر و به سوی مأمون بردند. مأمون گفت: زید را به نزد امام رضا ببرند.

یاسر گوید: وقتی زید را به نزد امام وارد کردند، حضرت به او فرمود: ای زید! آیا گفتار

فروما یگان اهل کوفه تو را فریب داده که فاطمه دامان خود را پاک نگه داشت پس خداوند آتش را بر ذریه‌اش حرام کرد.

خیر چنین نیست. این گفتار فقط درباره امام حسن و امام حسین^{علیه السلام} است. پس اگر در خود می‌بینی که گناه کنی و به سوی بهشت وارد شوی و (پدرت) موسی بن جعفر خدا را اطاعت کند و داخل بهشت شود، پس تو نزد خداوند عزیزتر هستی. بدان که هیچ کس به آنچه که نزد خداوند است نمی‌رسد، مگر به اطاعت و پیروی از ذات حق. و اگر چنین گمانی کرده‌ای که با گناه و معصیت می‌توانی به آنها برسی زهی خیال باطل و سخت در اشتباه هستی.

زید گفت: من برادر تو و فرزند پدرت هستم؟!

امام رضا^{علیه السلام} فرمود: تا زمانی برادر من می‌باشی که از خداوند اطاعت و فرمان ببری. بدان که نوح پیامبر فرمود: «رب إن ابنی من أهلی و إن وعدک العقی و أنت أحکم الحاکمین، فقال الله عزوجل: یا نوح إنه لیس من اهلک إنه عمل غیر صالح»^{۱۲} پروردگارا! پسر من از خاندان من است و وعده تو (در مورد نجات خاندانم) حق است و تو از همه حکم‌کنندگان برتری. خداوند فرمود: ای نوح! او از اهل تو نیست او عمل غیر صالحی است.

پس خداوند فرزند نوح را به دلیل گناه و معصیت از خاندان نوح بیرون شمرد.^{۱۳}

۷۲۴۷

۷۲۴۶

دقت در عمل به قرآن

محمد بن یحیی بن ابی عباد از عموی خود نقل کرده که از امام رضا^ع چند بیت شعری شنیدم با اینکه سروده‌ها بسیار کم بود. آن حضرت فرمود:

كَلَّمْنَا تَأْمَلُ مَدًّا فِي الْأَجَلِ
وَالْمَنِيَا هُنَّ آفَاتُ الْأَجَلِ
لَا تَفْرَنْكَ أَبَاطِيلُ الْمَنَى

وَالزَّمِ الْقَصْدَ وَدَعْ عَنكَ الْعَلَلِ
إِنَّمَا الدُّنْيَا كَظَلٍّ زَائِلٍ

حَلِّ فِيهَا رَاكِبٌ ثُمَّ رَجَلَ

همه ما مردم آرزوی طول عمر را داریم، در حالی که مرگ آفت‌های آرزوها می‌باشد. پس آرزوهای باطل تو را فریب ندهند، و مواظب پیمودن راه باش و بهانه جویی‌ها را کنار بگذار؛ بدانکه دنیا همانند سایه از بین رفتنی است، همانند سواری است که برای لحظاتی توقف کند و سپس آنجا را ترک گوید.

گوید: عرض کردم، خداوند شما را عزیز بدارد، این اشعار از کیست؟

امام فرمود: سروده یکی از شما عراقیان است.

عرض کردم: این اشعار را از زبان ابوالعناهیة^{۱۵} شنیدم.

حضرت فرمود: نامش را بگو و این لقب

را بر زبان جاری نکن، خداوند می‌فرماید:

﴿وَلَا تَنْبِرُوا بِالْأَلْقَابِ﴾^{۱۶}؛ با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را یاد نکنید.

شاید این مرد از این لقب خوشش نیاید.^{۱۷} معروف این است که ابوالعناهیة^{۱۵} به مرد کم عقل و گمراه و احمق می‌گویند و مقصود امام این بود که اکتفا به نام شاعر و سراینده کن و هرگز از لقبی که کسی کراهت دارد، استفاده نکن؛ چون مصداق فرمایش خدا که می‌فرماید بالقاب زشت یکدیگر را یاد نکنید، خواهی بود.

پی‌نوشت‌ها:

۱. امالی صدوق، ص ۶۶۰؛ بحار الانوار، ج ۳۹، ص ۹۰.
۲. عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۱۸۲؛ بحار الانوار، ج ۴۹، ص ۹۴.
۳. امالی شیخ طوسی، ص ۳۵۹؛ بحار الانوار، ج ۴۹، ص ۲۳۸.
۴. بحار الانوار، ج ۴۹، ص ۹۴.
۵. عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۱۸۰؛ بحار الانوار، ج ۴۹، ص ۹۴.
۶. امالی صدوق، ص ۶۶۰؛ بحار الانوار، ج ۴۹، ص ۹۰.
۷. همان، ص ۳۲۶.
۸. قرآن در احادیث اسلامی، ص ۵۹.
۹. عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۶۹.
۱۰. مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۲۶۷.
۱۱. فضائل الأشهر الثلاثة، ص ۷۷.
۱۲. مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۲۹۴.
۱۳. هود / ۴۴.
۱۴. عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۳۴.
۱۵. نام این سراینده و شاعر اسماعیل بن قاسم، شاعر معروفی است.
۱۶. حجرات / ۱۱.
۱۷. منتهی الامال، ج ۲، ص ۲۸۰؛ بحار الانوار، ج ۴۱، ص ۱۰۷.

۷۲۸